

Palle Svensson:

Partiernes »krise« og deres sammenhold

Artiklen kritiserer først anvendelsen af et vagt og udefineret krisebegreb inden for den politiske videnskab. Dernæst defineres en politisk systemkrise generelt og specielt for et partisystem. Med dette udgangspunkt foretages en undersøgelse af påstanden om, at det danske partisystem i 1970'erne er i krise, idet opmærksomheden koncentrerer sig om partisammenholdet i partiernes folketingsgrupper. Hovedkonklusionen er, at partisammenholdet ikke er blevet mindre i 1970'erne sammenlignet med de forrige årtier, og at de nye partier ikke har mindre sammenhold end de gamle partier. Dette stabile træk i partisystemet tyder ikke på nogen krise. Det demonstrerer derimod tilslutningen til det parlamentariske princip i den politiske styreform.

Temaet for 13. årgang nr. 2 af dette tidsskrift var "partisystemet i opbrud". Heri berettes der ikke alene om de mange "svære rystelser" og "gennemgribende forandringer", som det danske partisystem gennemlevede i 1970'erne, det hævdes også, at partierne er i krise. Det tilføjes dog, at "... partisystemet er også stabilt - set i forhold til de markante ændringer det danske samfund er undergået gennem 70'erne, kan man undre sig over, at der ikke er sket et sammenbrud."¹ Der tales således både om "opbrud", "krise", "stabilitet" og "sammenbrud", men det er noget uklart, hvordan disse begreber forholder sig til hinanden. Der gøres heller ikke meget ud af de stabile træk, og læserne må fortsat undre sig over, at partisystemet ikke er brudt helt sammen.

Formålet med denne artikel er at rejse spørgsmålet om, hvad en "politisk krise" er i almindelighed og "partisystemets krise" i særdeleshed. Desuden er det hensigten at anfægte påstanden om partisystemets krise ved at påvise eksistensen af stabile træk i partisystemet og at give et bud på en forklaring af stabiliteten og det udeblevne sammenbrud.

1) Jørgen Goul Andersen, "Indledning", Politica, 13. årg., nr. 2, 1981, p. 3.

1. Partiernes "krise"

Gennem en årrække har der været talt meget om "krise" herhjemme. Både i de daglige diskussioner mand og mand imellem, i den offentlige debat i dagblade og elektroniske medier, og i den mere videnskabeligt betonedede debat i fagtidsskrifter og bøger har der - formentlig især siden midten af 1970'erne - været en udbredt tendens til at bruge ordet "krise" om en række samfundsforhold. Det er karakteristisk, at denne tendens omfatter både marxistiske og liberale samfundsforskere og debattører.² Det er endvidere karakteristisk, at "krise"-begrebet af de fleste gives et temmelig vagt indhold, og at det anvendes om højst forskelligartede samfundsfænomener: der tales både om "samfundets krise", om "energi-krise", om "økonomisk krise", om "politisk krise", om "partiernes krise", om Socialdemokratiets "krise", om "demokratiets krise" o.s.v. Endelig er det karakteristisk, at mange har villet forklare en række samfundsforhold ved en henvisning til en bestemt krise eller helt generelt til "krisen".

Man kan i forbindelse med påstanden om partiernes krise rejse en række spørgsmål: Er det alle partierne, der er i "krise", eller er det kun eller først og fremmest de gamle partier? Er det partierne hver for sig, der er i "krise", eller dækker betegnelsen snarere partisystemet som helhed? Er en "krise" for et parti og et partisystem nødvendigvis det samme? Anvendelsen af et vagt og udefineret "krise"-begreb rejser med andre ord flere spørgsmål end det besvarer.

2) Se for eksempel en række fremstillinger af Johannes Andersen: "Staten og den aktuelle krise i Danmark" i GRUS, nr. 1, 1980, pp. 2-24; Den danske stats krise, Aalborg, 1980; Den kapitalistiske stat - en introduktion, Aalborg: Forlaget Aurora, 1980, pp. 43-49; "De politiske partier og vælgerne i 70'erne. Teser om demokratiets krise" i Johannes Andersen m.fl. Grænser for deltagelse - om politisk indflydelse og medbestemmelse, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag, 1980, pp. 77-106 og "De politiske partiers krise", Politica, 13. årg., nr. 2, 1981, pp. 87-102. Torben Hvid Nielsen, "Socialdemokratiets krise", Socialistisk Politik, nr. 4, 1976. Åge Frandsen, "Den politiske krise", Her og Nu, 9. årg. nr. 3, 1978, pp. 29-31. Krisen, økonomisk og politisk. Artikler fra den internationale marxistiske debat, Socialistiske Økonomers Skriftserie nr. 1, Roskilde Universitetsforlag, 1977. Bent Gravesen, Velfærdsstatens krise, Århus: Modtryk, 1980. Skriftserien Krise og utopi redigeret af Inger Christensen, Niels I. Meyer og Ole Thyssen, København: Gyldendal, 1979 og 1980. Peter Brixtofte, Krisen i det danske samfund, Holte: Forlaget Liberal, 1977. Liberal. Venstres månedsblad/dansk politik, nr. 4-5, 1977, om "Demokratiets krise". David Gress, Demokrati eller ?, København: Samlerens Forlag, 1978.

I min videre diskussion af "krise"-begrebet vil jeg alene beskæftige mig med "partiernes krise" i betydningen "partisystemets krise", idet jeg antager, at der er forskel på et systems "krise" og et enkelt partis "krise".

Selve ordet "krise" stammer fra græsk og betyder "afgørelse", "dom", "afgørende vending."³ Det anvendes som omtalt både i dagligsprog, i den offentlige debat og i den videnskabelige litteratur om forskellige fænomener og med forskellige betydninger. James A. Robinson har i en oversigtsartikel formuleret "krise"-begrebets anvendelse helt præcist:

"Crisis" is a lay term in search of a scholarly meaning. ... Because of its varied meaning the term "crisis" has not been useful in building "systematic knowledge" about social phenomena. Terms that cover almost any situation are not helpful in analysis that emphasizes variables and the relations among variables. If many different kinds of situations are labeled crisis, then the factor becomes a constant and cannot be related to variations in other aspects of social process.⁴

Der er dog gennem de senere år gjort flere forsøg på at give begrebet en videnskabelig mening i den politologiske litteratur om kriser og specielt om politiske systemkriser.⁵ En mere udførlig præsentation og diskussion af de forskellige forslag vil være for omfattende i denne sammenhæng, hvor formålet først og fremmest er at pege på behovet for en præcisering af "krise"-begrebet og at påvise, at det danske partisystem ikke er så krisepræget, som det ofte hævdes.

3) Se for eksempel Nudansk Ordbog, København: Politikens Forlag, 1977, første bind, p. 560.

4) James A. Robinson, "Crisis", International Encyclopedia of the Social Sciences, vol. 3, New York: The Macmillan Company & The Free Press, 1968, p. 510.

5) Se for eksempel Leonard Binder m.fl., Crisis and Sequences in Political Development, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1971; Jürgen Habermas, Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus, Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 1973 (dansk oversættelse på Forlaget Fremad, 1975); Gabriel A. Almond, Scott C. Flanagan & Robert J. Mundt (eds.), Crisis, Choice, and Change, Boston: Little, Brown, 1973 og Ekkart Zimmermann, "Crisis and Crisis Outcomes: Towards a New Synthetic Approach", European Journal of Political Research, vol. 7, 1979, pp. 67-115.

"Krise"-begrebet defineres i den politologiske litteratur mere eller mindre bredt og sættes ind i forskellige teoretiske sammenhænge. På det almene plan er det imidlertid muligt at påvise visse fælles træk i de anvendte definitioner. En politisk systemkrise består af (1) problemer af et sådant omfang og en sådan karakter, at der er tale om en fundamental udfordring eller trussel mod systemet, som (2) uden tilstrækkelige forandringer i selve systemet (3) fører til systemets sammenbrud, omstyrtelse eller ødelæggelse. Krisen er på den ene side ikke selve katastrofen - det ødelæggende sammenbrud - men derimod denne katastrofes mulighed. På den anden side er der heller ikke tale om en krise, blot fordi der rejses nye krav til systemet, hvilket medfører ændrede out-puts eller udskiftning af den politiske elite eller dele af den. Der er først tale om en krise, når udfordringerne mod systemet ikke kan imødegås af normale og rutinemæssige stabiliseringsmekanismer, men derimod kræver ændring af selve systemets strukturer og institutioner.⁶

I den politologiske litteratur er det system, der kan komme i krise, som regel det politiske system som sådan og som oftest dets styreform eller regime, dvs. de grundlæggende værdier, de spilleregler og normer og de autoritetsroller, der har afgørende betydning for den politiske værdifordeling.⁷ I forhold hertil er partisystemet et subsystem, som kan være i krise, uden at det politiske systems styreform behøver at være det.⁸ Om partisystemets krise for eksempel også er demokratiets krise må bero på en empirisk undersøgelse og ikke på en definition.

De fundamentale strukturer i partisystemet, som kan ændres under en krise, er først og fremmest de strukturer, der har betydning

6) Martin Jänicke, "Zum Konzept der politischen Systemkrise", Politische Vierteljahresschrift, 12. Jahrgang, Heft 4, 1981, pp. 531-532, jvf. Sidney Verba i Binder m.fl., op.cit., p. 302, Scott C. Flanagan, i Almond m.fl., op.cit., p. 48, og Zimmermann, op.cit., p. 69.

7) Jvf. David Easton, A Systems Analysis of Political Life, New York: John Wiley and Sons, 1965, pp. 190-211.

8) Zimmermann, op.cit., p. 69.

for den politiske flertalsdannelse.⁹ Hvis ændrede økonomiske, sociale og politiske omstændigheder ikke på rutinemæssig måde kan øve indflydelse på flertalsdannelsen bag de politiske out-puts, d.v.s. de dannede regeringer og de politiske beslutninger, må der ske ændringer i partiernes antal, sammenhold, tilslutning til fællesskabet og styreformens eller deres indbyrdes afstand, dersom omgivelsernes pres ikke skal føre til partisystemets sammenbrud. Medens antallet af partier er en egenskab ved selve partisystemet, er de tre øvrige karakteristika aggregerede størrelser, hvor ændringer i partisystemet forudsætter ændringer i de enkelte partier.

Det danske partisystems omgivelser har gennem de seneste årtier ændret sig betydeligt, og der er næppe tvivl om, at en række af disse økonomiske, sociale og politiske ændringer har ført til et pres på partisystemet.¹⁰ I begyndelsen af 1970'erne førte EF-debatten og den voksende utilfredshed med den offentlige sektors vækst til en alvorlig trussel mod det eksisterende partisystem,¹¹ som ved valget i december 1973 blev grundlæggende forandret. De fem gamle partier mistede omkring en trediedel af deres tilslutning, og antallet af repræsenterede partier i folketinget blev fordoblet fra fem til ti partier. Det forekommer derfor ganske velbegrunderet at sige, at det danske partisystem gennemløb en krise i 1972-73, og at krisen førte til en ændring af antallet af partier.

Den politiske flertalsdannelse har været ustabil siden 1973. De dannede regeringer har kun haft en kort levetid, skiftende flertalskombinationer har dannet grundlag for "augustforlig", "septemberforlig" m.v., og nyvalg har været udskrevet med korte mellemrum

9) Erik Rasmussen, Komparativ Politik 1, (2. udg.), København: Gyldendal, 1971, pp. 238-252. Hvis problemstillingen koncentrerer sig omkring partierne snarere end om partisystemet, skulle krisebegrebet uden tvivl afgrænses anderledes. Hvor det er de enkelte partier og deres overlevelse som partioragnisationer, der gøres til genstand for undersøgelse, skulle forhold som partiernes medlemstal og deres vælgertilslutning fra kernevælgergrupper og sociale grupper, kategorier, klasser m.v. inddrages i krisedefinitionen.

10) Johannes Andersen, op.cit., 1981, pp. 88-96, og Carsten Jarlov og Ole P. Kristensen, "Electoral Mobility and Social Change in Denmark", Scandinavian Political Studies, (New Series), No. 1, 1978, pp. 61-78.

11) Se for eksempel Ole Borre, "Denmark's Protest Election of December 1973", Scandinavian Political Studies, vol. 9, 1974, pp. 197-204.

i januar 1975, februar 1977 og oktober 1979. Spørgsmålet er derfor, om denne ustabilitet alene eller først og fremmest er forårsaget af det forøgede antal partier og partisystemets fragmentering, eller om partisystemet som en reaktion på en fortsat krise desuden har ændret andre af sine strukturer på en for flertalsdannelsen u-hensigtsmæssig måde.

I den fortsatte analyse rettes opmærksomheden alene mod partiernes sammenhold, fordi en præcis undersøgelse af stabilitet og forandring her lader sig gennemføre, og ud fra en antagelse af, at hverken partiernes manglende tilslutning til styreformen eller afstanden mellem partiernes placering i systemet i sig selv kan forklare ustabiliteten. Selv om Fremskridtspartiet og nogle af partierne på venstrefløjten indtager kritiske standpunkter med hensyn til dele af den politiske styreform, og selv om de ikke i væsentligt omfang inddrages i flertalsdannelsen, vil det være en overdrivelse af hævde, at de ikke tilslutter sig styreformen, eller at udelukke, at de kan inddrages i flertalsdannelsen. Det danske partisystem efter 1973 kan med andre ord næppe karakteriseres som et "ekstremt" polariseret flerpartisystem i Sartoris forstand.¹²

2. Partiernes sammenhold

En mulig forklaring på den politiske ustabilitet efter 1973 kunne være, at flertalsdannelsen er blevet vanskeliggjort, fordi folketingsgrupperne ikke længere udgør en enhed ved afstemningerne i folketinget. I forhold til tidligere tiders høje grad af partisammenhold,¹³ kunne partisammenholdet være blevet mindre, fordi partisystemets fortsatte krise havde nødvendiggjort en ændring i retning af en løsere partidisciplin.

Når samfundsmæssige ændringer medfører større forskydninger ved valgene og et mere heterogent sammensat vælgerkorps, kunne man forvente, at partierne måtte blive mere splittede.¹⁴ Når det tætte

12) Giovanni Sartori, Parties and party systems, vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press, 1976, pp. 150 og 314.

13) Mogens N. Pedersen, "Consensus and Conflict in the Danish Folketing 1945-65", Scandinavian Political Studies, vol. 2, 1967, pp. 143-166.

14) Gunnar Sjöblom, Political Changes and Political Accountability. A Propositional Inventory of Causes and Effects, Institut for Samfundsfag, Københavns Universitet, 1980, p. 24.

forhold mellem en bestemt social klasse og et bestemt parti opløses,¹⁵ og vælgeres stemmeafgivning i højere grad bliver bestemt af korttidsfaktorer som for eksempel de opstillede kandidaters popularitet,¹⁶ kunne man forvente, at de valgte kandidaters loyalitet over for partiet bliver mindre. Opgøret med "gammelpartierne" - der blandt andet har været karakteriseret ved en høj grad af partisammenhold - og fremvæksten af en ny social gruppe, et "mellemlag" af funktionærer, som er mere individualistisk orienteret,¹⁷ kunne endvidere skabe baggrund for en større sympati med folketingsmedlemmer, der ikke føler sig bundet af deres folketingsgruppe.

Udtryk for afstandtagen fra partidisciplin og partisammenhold har der været mange af i den offentlige debat. Typisk i så henseende er en ledende artikel i Berlingske Tidende:

(Der) fornemmes ... en øget tendens til protest mod partisammenholdet på Christiansborg inden for både gamle og nye partier - et ønske om større uafhængighed af flertalsbeslutninger inden for de enkelte partigrupper. Afvigere fra partilinjens mødtes tidligere af partifæller gennemgående med foragt og af modstandere, der så sig støttet af dem, med mistænksomhed. I det sidste par år har der kunnet fornemmes en speciel sympati for folk, der således - med henvisning til grundloven - kunne hævde, at de blot havde brudt med den foragtede "partidisciplin".¹⁸

Både de gamle og de nye partier har været påvirket af lederskifter og indre opgør. Skarpe magtkampe har udspillet sig i Det konservative Folkeparti og Socialistisk Folkeparti i midten af 1970'erne. Blandt de gamle partier er det kun Socialdemokratiet, der ikke har skiftet partileder siden 1973. Til gengæld har der flere gange været åbenlyse konflikter mellem partiet og fagbevægelsen, personificeret i konfrontationer mellem Anker Jørgensen og Thomas Nielsen. De nye partier har om muligt i endnu højere grad været præget af indre

15) Johannes Andersen, *op.cit.*, Ole Borre, "Den ustadige ligevegt - forskydninger i de danske partiers vælgerstyrke", *Politica*, 13. årg., nr. 2, pp. 46-86.

16) Torben Worre, "Forandringer i det danske partisystems sociale grundlag", i Mogens N. Pedersen (red.), *Dansk politik i 1970'erne*, København: Samfundsvidenskabeligt Forlag, 1979, pp. 68-81.

17) Jørgen Goul Andersen, *Mellemlagene i Danmark*, Århus: Forlaget Politica, 1979, p. 279.

18) *Berlingske Tidende*, 26. juni 1975.

splid. Fremskridtspartiet, hvis korte historie for eksempel er blevet karakteriseret som en "ubruds kæde af ballade og indre personlige opgør",¹⁹ har måttet se ikke mindre end fem folketingsmedlemmer forlade folketingsgruppen, senest med Jørgen Juniors udtræden i august 1980. De fleste af de valgte folketingsmedlemmer i de nye partier har været uden parlamentarisk erfaring, og man kunne derfor forvente, at partisammeholdet ville være mindre i de nye partier end i de gamle.

Alt i alt er der mange forhold, der kan pege i retning af, at partiernes - og især de nye partiers - sammenhold er blevet mindre gennem 1970'erne. Hvis partisammenholdet rent faktisk er blevet mindre, kan dette på den ene side tages som udtryk for, at partisystemet er i krise og derfor ændrer et af sine grundlæggende karakteristika for at imødegå alvorlige udfordringer, og på den anden side kan dette forklare eller bidrage til at forklare den ustabile flertalsdannelse.

Man kan undersøge partisammenholdets styrke på to måder. For det første kan man undersøge, hvor ofte partisammenholdet svigter, og for det andet kan man undersøge i hvilket omfang det svigter, når det svigter.²⁰

I perioden 1971-79 blev der vedtaget 1.336 love i det danske folketing. Undersøgelsen af partisammenholdet er gennemført på den måde, at de 1.336 afstemninger er blevet opdelt i afstemninger uden afvigende stemmeafgivning og afstemninger med afvigende stemmeafgivning, d.v.s. at der i en eller flere af folketingsgrupperne forekom et brud med partilinjen, fordi et eller flere medlemmer stemte anderledes end flertallet af medlemmerne i deres gruppe.²¹

19) Aarhus Stiftstidende, 7. september 1980.

20) Partisammeholdet undersøges i denne artikel på grundlag af folketingsmedlemmernes afstemningsadfærd ved vedtagelsen af lovforslag efter 3. behandling i folketingssalen, jvf. Mogens N. Pedersen, op.cit. Folketingsårbogen oplyser, hvor mange medlemmer der stemmer ja, nej og unklarer at stemme, og som regel også, hvordan de enkelte partigrupper har stemt, samt om et eller flere medlemmer har brudt partisammenholdet. Præcis oplysning om hvert enkelt folketingsmedlems afstemningsadfærd findes imidlertid kun i forbindelse med de forholdsvis få afstemninger ved navneopråb.

21) Afvigende adfærd kan opstå på ikke mindre end seks forskellige måder. Idet afvigerne nævnes først og flertallet bagefter, kan afvigende stemmeafgivning ske således: (1) ja/nej, (2) ja/unklader at stemme, (3) nej/unklader at stemme, (4) nej/ja, (5) unklader at stemme/nej, og (6) unklader at stemme/ja.

Antagelsen har i denne sammenhæng været, at partigrupperne optrådte som en enhed, dersom ikke andet foreligger oplyst.²²

Tabel 1: Afstemninger med partisammenhold og brud med partilinjen i det danske folketing 1971-79, i pct.¹

	Partisammenhold	Brud	Samlede antal afstemninger (N=100 pct.)
1971-72	88,5	11,5	165
1972-73	74,5	25,5	196
1973-74 1. samling	-	-	12
1973-74 2. samling	83,0	17,0	112
1974-75 1. samling	-	-	6
1974-75 2. samling	90,3	9,7	185
1975-76	89,5	10,5	172
1976-77 1. samling	88,1	11,9	42
1976-77 2. samling	91,2	8,8	148
1977-78	83,4	16,6	151
1978-79	93,9	6,1	147
1971-79	86,8	13,2	1.336

1) Der er ikke beregnet procenter på mindre end 20 afstemninger.

Tabel 1 viser for det første, at partisammenholdet i 1970'erne er på et meget højt niveau, og at der i 1970'erne ikke sker brud med partilinjen oftere end i de foregående årtier. Afvigende afstemningsadfærd er konstateret i 177 af de 1.336 afstemninger, hvilket svarer til 13,2 pct. Mogens N. Pedersen fandt for perioden 1953-65

22) Den modsatte antagelse, at der forekommer brud, dersom der ikke foreligger oplysning om partisammenhold, fører ikke til væsentlig andre resultater, idet der kun ved 8 afstemninger mangler præcise oplysninger om forekomsten af brud/ikke-brud. I 1.151 afstemninger, svarende til 86,2 pct., er der konstateret sammenhold i alle partigrupperne.

afvigende adfærd i 12 pct.²³ og Erik Damgaard for perioden 1965-70 i 11 pct.²⁴ af afstemningerne. Der er således i 1970'erne tale om partisammenhold på samme høje niveau som tidligere.²⁵

Tabel 1 viser for det andet, at folketingsvalget i december 1973 ikke førte til nogen svækkelse af partisammenholdet i det danske folketing. Det var tværtimod snarere således, at brud med partilinjen forekom mindre hyppigt efter 1973 end før. Medens der i perioden 1971-73 forekom afvigende stemmeafgivning ved 18,8 pct. af afstemningerne, var det tilsvarende tal for perioden 1973-79 11,1 pct. Den krise for partisystemet, som førte til en fordobling af antallet af repræsenterede partier i folketinget, medførte med andre ord ikke nogen ændring af partisammenholdet i retning af større splittelse i folketingsgrupperne.

Selv om brud med partilinjen ikke forekommer hyppigere i 1970'erne end tidligere, er det stadig muligt, at de nye partier, der opstod som et resultat af udfordringerne mod det gamle partisystem, adskiller sig fra de gamle partier med hensyn til partisammenhold.

Da brud med partilinjen kan forekomme i flere folketingsgrupper ved den samme afstemning i folketinget, er antallet af brud større end antallet af afstemninger med brud. I de 177 afstemninger, hvor der forekom afvigende stemmeafgivning, var der ialt 240 tilfælde, hvor en eller flere folketingsmænd stemte anderledes end flertallet i deres gruppe.²⁶

23) Mogens N. Pedersen, op.cit., p. 147.

24) Erik Damgaard, "Party Coalitions in Danish Law-Making 1953-70", European Journal of Political Research, vol. 1, 1973, p. 40.

25) Medens Mogens N. Pedersens og Erik Damgaards undersøgelser af partisammenholdet alene beskæftigede sig med regeringens lovforslag, omfatter tallene i tabel 1 samtlige vedtagne lovforslag. Eftersom regeringen fremsætter langt de fleste af de lovforslag, der vedtages (i perioden 1971-79 således 96,6 pct.), betyder det ikke så meget, om samtlige lovforslag eller alene regeringens lovforslag gøres til genstand for undersøgelse. Faktisk forholder det sig sådan, at afvigende stemmeafgivning forekommer en smule oftere i forbindelse med de private lovforslag (17,8 pct.) end i forbindelse med regeringens lovforslag (13,1 pct.).

26) I yderligere 119 tilfælde har det været umuligt at afgøre, om der forekom afvigende stemmeafgivning i en eller flere af folketingsgrupperne.

Tabel 2: Afstemninger med partisammenhold og brud med partilinjens i partiernes folketingsgrupper 1971-79, i pct.¹

	Parti-sammenhold	Brud	Uoplyst	Samlede antal afstemninger (N=100 pct.)
Socialdemokratiet	96,3	3,0	0,7	1.336
Konservative	97,7	1,5	0,8	1.336
Venstre	96,7	2,5	0,8	1.336
Radikale Venstre	93,9	5,3	0,8	1.336
Socialistisk Folkeparti	98,0	1,0	1,0	1.336
Fremskridtspartiet	95,4	3,4	1,2	963
Centrumdemokraterne	97,6	1,1	1,3	963
Kristeligt Folkeparti	97,6	1,3	1,1	963
Kommunisterne	98,7	0,2	1,1	963
Retsforbundet	97,9	0,9	1,2	564
Venstresocialisterne	98,6	0,0	1,4	845

1) Det samlede antal afstemninger, som partierne har deltaget i, er forskelligt, fordi partierne ikke har været repræsenteret i folketinget lige længe. De fem gamle partier har været repræsenteret i hele perioden. Fremskridtspartiet, Centrumdemokraterne og Kristeligt Folkeparti i perioden siden 1973 og Venstresocialisterne i perioden siden 1975. Retsforbundet har været repræsenteret i perioden 1973-75 og igen siden 1977.

Tabel 2 viser, at partisammenholdet ikke er mindre i de nye partier end i de gamle. I nogle af de nyligt repræsenterede partier (Kommunisterne, Retsforbundet og Venstresocialisterne) er afvigende stemmeafgivning endda mere sjældent forekommende end i de gamle partier. Partisammenholdet er blandt de nye partier lavest i Fremskridtspartiet, men det er værd at bemærke, at brud på partilinjens i dette parti ikke forekommer oftere end i Socialdemokratiet og Det radikale Venstre.

Når hyppigheden af afvigende stemmeafgivning anvendes som grundlag for beskrivelsen af partisammenholdet, er der således ikke grundlag for at konkludere, at de nye partier repræsenterer en grundlæggende ændring af partisystemet med hensyn til partisammenholdet. Man kan snarere sige, at de bidrager til partisystemets stabilitet i denne henseende.

Som en indvending mod denne konklusion kunne man fremføre, at selv om brud med partilinjen ikke forekommer i flere afstemninger, så er partisammenholdet alligevel blevet mindre, fordi flere medlemmer end tidligere afviger fra flertallet i deres gruppe, når der sker afvigende stemmeafgivning i folketinget. I stedet for at se på, hvor ofte partisammenholdet svigter, bør man snarere se på, i hvilket omfang det svigter.²⁷

For perioden 1953-65 fandt Mogens N. Pedersen, at i 164 af 233 tilfælde af afvigende stemmeafgivning - svarende til 70 pct. - var det kun et eller to folketingsmedlemmer, der brød partisammenholdet.²⁸ For de 240 tilfælde af afvigende stemmeafgivning i 1970'erne, har det ikke været muligt at få præcise oplysninger om antallet af afvigere i 47 tilfælde. For de resterende 193 tilfælde viser tabel 3, hvor mange folketingsmedlemmer, der i de enkelte grupper stemte anderledes end flertallet.

Tabel 3: Antallet af folketingsmedlemmer i de enkelte grupper, som bryder partilinjen 1971-79. Absolutte antal og procent

Antallet af MF'ere, der bryder partilinjen	Antallet af brud	Procent
1 medlem	98	50,8
2 medlemmer	29	15,1
3 medlemmer	37	19,2
4 medlemmer	12	6,2
5 medlemmer	4	2,1
6 medlemmer	1	0,5
7 medlemmer	4	2,1
8 medlemmer	1	0,5
9 medlemmer	2	1,0
10 medlemmer	2	1,0
11 medlemmer	1	0,5
12 medlemmer	2	1,0
Ialt	193	100,0

27) Jvf. de på p. 109 to angivne måder, hvorpå partisammenholdet kan undersøges.

28) Mogens N. Pedersen, op.cit., p. 146, tabel 1.

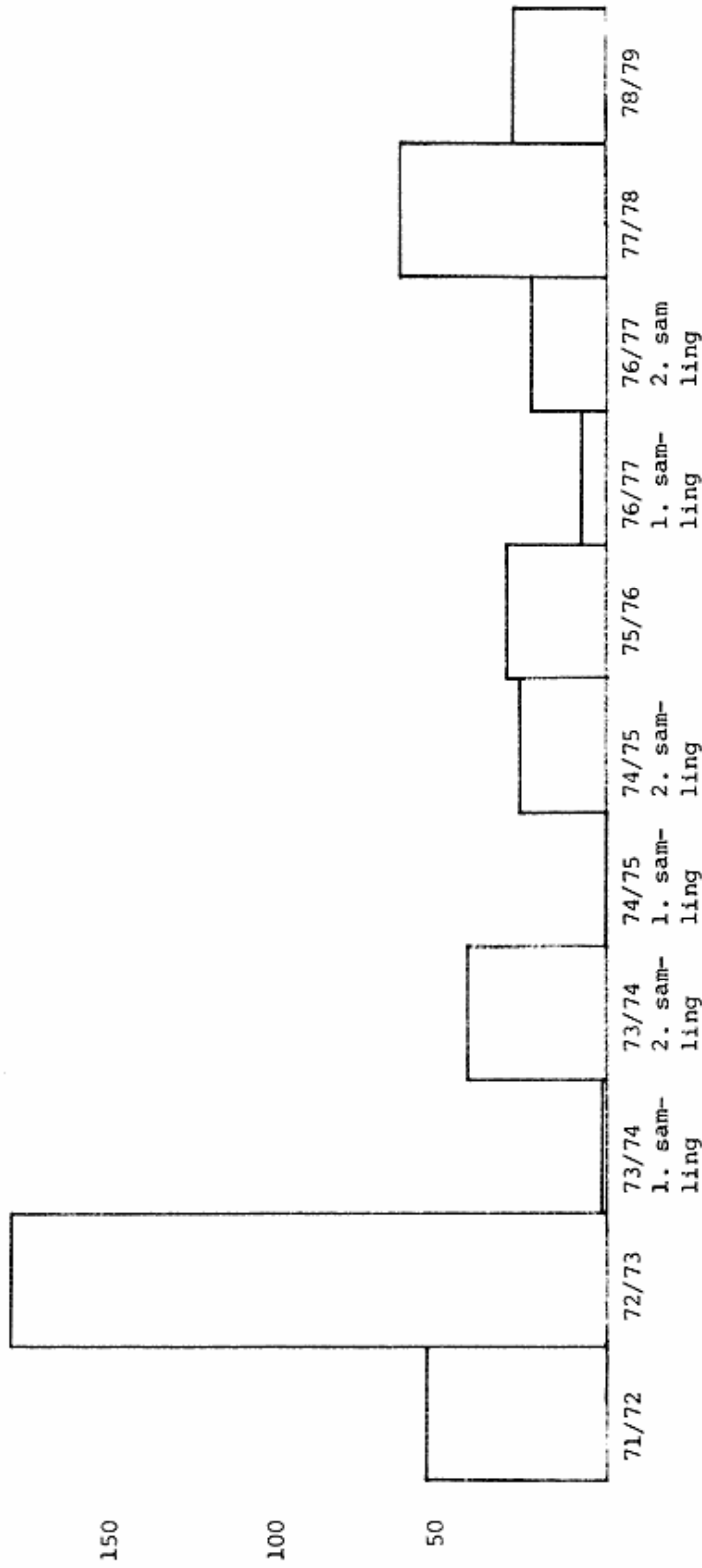
Tallene i tabel 3 viser, at det i 1970'erne fortsat er et enkelt eller nogle få medlemmer, der bryder med partilinjen, når der forekommer afvigende stemmeafgivning. I halvdelen af tilfældene er det kun et enkelt medlem, der stemmer anderledes end gruppens øvrige medlemmer, i to trediedele af tilfældene er det ikke mere end to medlemmer, og i 85 pct. af tilfældene ikke mere end tre medlemmer. Selv om tallene måske ikke er helt sammenlignelige med tallene fra 1953-65, viser de akkurat det samme mønster. Når der sker afvigende stemmeafgivning i 1970'erne, er det således ikke i væsentligt større omfang end tidligere.

Tallene i tabel 3 viser, i hvilket omfang folketingsmedlemmer i de enkelte partigrupper brød med partisammenholdet i hele 1971-79 perioden under et. Den siger derimod ikke noget om udviklingen i partisammenholdet gennem perioden. Man kunne forestille sig, at antallet af brud med partisammenholdet var lille før 1973 og derefter var stigende igennem perioden frem til 1979. I figur 1 er det samlede antal tilfælde af afvigende stemmeadfærd indtegnet for de enkelte folketingsår og folketingssamlinger.

Figuren viser klart, at der ikke har været tale om nogen tendens i retning af et stadigt faldende partisammenhold. De fleste brud på partisammenholdet forekommer før 1973. Selv om det store antal brud her i nogen grad kan tilskrives særlige omstændigheder som EF-spørgsmålet, som førte til mange brud i den radikale gruppe, og en usædvanlig afstemning i 1972-73 samlingen, hvor 35 medlemmer i fire af de fem repræsenterede partier stemte anderledes end flertallet i deres grupper ved afstemningen om lovforslaget om fri abort, så er 1972-73 samlingen dog den samling, der har de mest splittede folketingsgrupper. Efter 1973 er der tale om et ganske stabilt mønster, når der tages hensyn til, at antallet af brud ganske forståeligt falder i de korte samlinger - 1973-74 1. samling, 1974-75 1. samling og 1976-77 1. samling - hvor der kun blev vedtaget få lovforslag, før der blev udskrevet nyvalg til folketinget. Partisystemets krise i 1972-73 gav sig med andre ord udslag i et større antal brud med partisammenholdet, hvorimod udviklingen siden ikke tyder på en fortsat krise.

Selv om der ikke har været nogen tendens til en svækkelse af partisammenholdet i partisystemet som helhed, er det muligt, at der er flere folketingsmedlemmer i de nye partier end i de gamle,

Det samlede antal MF'ere der bryder partilinjens
200



Figur 1. Udviklingen i partisammenholdet gennem perioden 1971-79, målt ved det samlede antal af folketingsmænd, der bryder partilinjens

der bryder med partilinjen. En direkte sammenligning mellem de nye og de gamle partier i denne henseende lader sig imidlertid ikke umiddelbart foretage.

For det første har de nye partier været repræsenteret i en kortere periode end de gamle, og alt andet lige må man forvente, at jo flere afstemninger et parti deltager i, jo flere medlemmer vil på et eller andet tidspunkt bryde med partisammenholdet. Det vil derfor være hensigtsmæssigt at opdele den undersøgte periode i to delperioder, 1971-73 og 1973-79, og alene sammenligne de nye og gamle partier i den sidste delperiode, hvor de har deltaget i samme antal afstemninger.²⁹

For det andet skaber partiernes størrelse en vanskelighed. Man kan ikke blot optælle, hvor mange folketingsmedlemmer, der har brudt med partisammenholdet, fordi man alt andet lige må regne med, at det samme absolutte antal i en lille folketingsgruppe repræsenterer et mere omfattende brud på partisammenholdet end i en stor folketingsgruppe. Et sammenligneligt mål kan opnås ved at dividere det samlede antal tilfælde af afvigende stemmeafgivning i de enkelte folketingsgrupper med partiernes mandattal og beregne det gennemsnitlige antal brud med partilinjen per medlem i de enkelte folketingsgrupper.³⁰

Tabel 4 viser, at de nye partier ikke adskiller sig væsentligt fra de gamle med hensyn til omfanget af brud med partisammenholdet. Det gennemsnitlige antal brud med partilinjen per medlem er ikke markant større blandt de nye partier end blandt de gamle. Man finder faktisk det største gennemsnitlige antal brud i et af de gamle partier, Det radikale Venstre, i perioden før 1973!

De nye partier består stort set af to grupper. I den ene gruppe, der består af Kommunisterne, Retsforbundet og Venstresocialisterne, er det gennemsnitlige antal brud per medlem mindre end i de gamle

29) I perioden 1973-79 har alle partier på nær to deltaget i 963 afstemninger om lovforslag, der blev vedtaget ved 3. behandlingen. Venstresocialisterne har kun deltaget i 845 og Retsforbundet i 564 afstemninger.

30) Dette er i tabel 4 sket på den måde, at beregningen er foretaget for hele 1973-79 perioden under et, idet partiernes gennemsnitlige mandattal i de tre valgperioder, 1973-75, 1975-77 og 1977-79, er benyttet som divisor og det samlede antal brud i perioden som dividend.

Tabel 4: Det gennemsnitlige antal brud med partilinjen per medlem i partiernes folketingsgrupper 1971-79

	1971-73	1973-79
Socialdemokratiet	0,7	0,8
Konservative	0,6	0,8
Venstre	0,8	0,7
Radikale Venstre	4,9	2,2
Socialistisk Folkeparti	0,4	0,8
Fremskridtspartiet		2,6
Centrumdemokraterne		1,7
Kristeligt Folkeparti		2,4
Kommunisterne		0,2
Retsforbundet		0,5
Venstresocialisterne		0,0

partier. Dette kan muligvis skyldes, at disse partier ikke inddrages regelmæssigt i den politiske flertalsdannelse, og derfor aldrig eller kun sjældent presses til at stemme for kompromisser, der strider mod partiets principper. I den anden gruppe, der består af Fremskridtspartiet, Centrumdemokraterne og Kristeligt Folkeparti, er det gennemsnitlige antal brud med partilinjen nok større end i fire af de fem gamle partier, men derimod ikke større end i Det radikale Venstre. Medens Centrumdemokraterne og Kristeligt Folkeparti ofte er blevet inddraget i den politiske flertalsdannelse, hvilket kan forklare det større antal brud med partilinjen, er dette ikke sket for Fremskridtspartiet. Når der alligevel er forholdsvis flere brud med partilinjen per medlem i dette parti må det altså forklares af andre forhold, for eksempel en noget større indre uenighed om partiets principper og/eller strategi, måske mellem de såkaldte "strammere" og "slappere".

Det er imidlertid værd at fremhæve, at omfanget af brud med partilinjen kun er marginalt større i disse tre nye partier end i de fleste af de gamle partier. Sammenligner man for eksempel med de svenske partier i midten af 1960'erne, hvor det gennemsnitlige antal stemmer mod partilinjen var mellem 4,8 og 16,5 og det gennem-

snitlige antal undladelser af at stemme mod partilinjens var mellem 2,8 og 18,3,³¹ er variationerne mellem de danske partier langt mindre, og partisammenholdet på et højere niveau, både i de nye og de gamle partier.

Sammenfattende kan det konkluderes, at både undersøgelsen af, hvor ofte partisammenholdet brydes, og undersøgelsen af, i hvilket omfang det brydes, fører til det samme resultat. Partisammenholdet er ikke blevet mindre i 1970'erne i sammenligning med de forrige årtier, og partisammenholdet er ikke væsentlig mindre i de nye partier end i de gamle.

3. Konklusion

I denne artikel er en politisk systemkrise blevet defineret som (1) problemer af et sådant omfang og en sådan karakter, at der er tale om en fundamental udfordring mod systemet, som (2) uden tilstrækkelige forandringer i selve systemet (3) fører til systemets sammenbrud. Ud fra denne krise-opfattelse kan man argumentere for, at det danske partisystem i 1972-73 var i krise. Ved folketingsvalget i december 1973 skete der imidlertid en strukturændring ved fordoblingen af antallet af repræsenterede partier. Denne fornyelse medførte, at flertalsdannelsen blev vanskeliggjort, men ikke at den blev umuliggjort. Derfor brød partisystemet heller ikke sammen, men viste sig tværtimod i stand til at overleve krisen.

Efter 1973 synes partisystemet ikke at have været i krise. Antallet af partier er ikke blevet drastisk forøget, den politiske styreform anfægtes ikke alvorligt af de repræsenterede partier, og en række af disse partier har kunnet samarbejde i skiftende flertalskombinationer. Et væsentligt stabilitetselement i partisystemet har desuden været den høje grad af partisammenhold i partiernes folketingsgrupper. Der har ikke været tale om nogen svækkelse af partisammenholdet, og det er bemærkelsesværdigt, at de nye partier - endog de partier, som kanaliserede en protest mod det gamle partisystem - ved afstemningerne i folketinget i lige så høj grad som de gamle partier har optrådt som en enhed.

31) Nils Sjernquist og Bo Bjurulf, "Party Cohesion and Party Cooperation in the Swedish Parliament in 1964 and 1966", Scandinavian Political Studies, vol. 5, 1970, p. 138.

Den ustabilitet, som har præget den politiske flertalsdannelse i 1970'erne, kan derfor ikke forklares af et mangelfuldt eller svækket partisammenhold. Selv om en høj grad af partisammenhold ikke er nogen tilstrækkelig betingelse for politisk stabilitet, er den en nødvendig betingelse i en politisk styreform, der bygger på det parlamentariske princip. I parlamentariske systemer, hvor regeringsorganet er politisk ansvarligt over for repræsentationsorganet, har afstemningerne ikke blot betydning for lovforslagenes vedtagelse eller forkastelse, de er også udtryk for tillid eller mistillid til regeringen. Regeringspartiet og dets eventuelle støttepartier må i et sådant system holde sammen, og potentielle regeringspartier må dokumentere deres regeringsduelighed ved en høj grad af sammenhold. Komparative undersøgelser har da også vist, at i alle politiske systemer, der bygger på det parlamentariske princip, er der - bortset fra den 3. og 4. franske republik - også en høj grad af partisammenhold.³²

Økonomiske, sociale og politiske forandringer har således ikke skabt problemer af et sådant omfang og af en sådan karakter, at det danske partisystem har måttet ændre et af sine karakteristiske træk - den høje grad af partisammenhold - som er en central forudsætning for den politiske styreforms stabile funktionsevne. Stabiliteten i partisammenholdet afspejler derimod stabiliteten i befolkningens og de politiske partiers tilslutning til det parlamentariske princip. Meget har nok ændret sig i det danske samfund i 1970'erne, men ikke tilslutningen til et af de demokratiske principper i den politiske styreform.

32) Leon D. Epstein, Political Parties in Western Democracies, New York: Frederick A. Praeger, 1967, pp. 315-340 og Ergun Ozbudun, Party Cohesion in Western Democracies: A Causal Analysis, Beverly Hills, California: Sage Publications, 1970, pp. 355-363.